

Reményi Ferenc:

Reményi Ede hegedűművész életrajza

– 13., befejező rész

Hogy a Petőfi-szobor eszméjét ő pendítette meg, mikor 1860-ban hazajött, és hogy a szoboralap nagyobb részét ő hegedülte össze hangversenyein, vagy pedig gyűjtötte íveken, azt már említettük. Más hazafias célokra is adakozott. Így a Nemzeti Múzeumnak sok értékes tárgyat ajándékozott.

Egyszer Reményi Magyarországon egy vendéglő termébe lépett, hol cigányok játszottak. „Hát Ferkó, a primás, hol van?” – kérdezte a bandától. – „Beteg – felelték – nagy nyomorúságban van.” Reményi kivette a cigány kezéből a hegedűt, fellépett a pódiumra, és a közönség riadó tapsai és éljenzései közt két nótát játszott el. Aztán kalapjával körüljárt. Csak úgy hullott bele a sok bankó. Odaszórt a pénzt a cigányok elé az asztalra, azzal az üzenettel: „Mondjátok meg Ferkónak, hogy ez a jó közönség küldi neki, melyet remek játékával annyiszor gyönyörködtetett...”

Az ilyen esetek mutatják, hogy őt a művészi gőg sobasem akadályozta meg jó szíve sugallatának követésében. Degré Alajos beszéli, ki váckerületi országos képviselő volt, hogy a kerületében fekvő Vörösegyház község kétharmada légeett. Javukra felolvasó- és hangversenyestét akart rendezni Vácott. Írt Reményi Edének. Ő már másnap kijött hozzá Papvölgyre néhány művésszel, és nagysikerű hangversenyt rendeztek Vácott. A vörösegyháziak szép összegben részesültek.

Degréné fekvő beteg lévén, nem mehetett el Vácra, a hangversenyre. Másnap a hangversenyzők kinn ebédeltek a Degré-házban. Egyszerre csak Reményi kiment az ebédlőből a folyosóra, és a Degréné hálószobájába vezető ajtót ily szavakkal nyitotta ki:

„Fiúk, kedves háziasszonyunk nem jöhetett el a hangversenyre, játsszunk el neki itt. Siposs és Jubász (Reményi művész társai) rögtön zongorához ültek. Reményi megragadta hegedűjét, Fűredy (énekes) megreszelte a torkát, és az egész műsort elejétől végéig eljátszották. Ilyen ötletei voltak Reményi Edének. Hasonló adomáknak se szeri, se száma. De elég belőle ennyi.

Emlékezőbetsége valóban rendkívüli volt, és éles megfigyelőképességgel párosult. Több mint 600 darabot tudott kotta nélkül, köztük sok nagyszabású klasszikus darabot. Egyszer egy amerikai társaságban tiszteletére a Liesegang négyes Beethoven- és Mozart-kamaradarabokat játszott. A házigazda szerette volna, hogy Reményi maga játssza az

első hegedűt valamely kedvelt darabjában, de Reményi vonakodott eleinte, mert félt, hogy nem tudja memorizálni, 25 éve nem játszván már a darabot. Végül mégis kezébe vette hegedűjét, odament a kottaállványhoz, belenézett a kottába, megkezdte a játékot, de néhány taktus után elhagyta az állványt, és játékát kotta nélkül folytatta.

De egyebekben is rendkívül éles és biztos volt az emlékezőbetsége. Mindenre tudott emlékezni, amit változatos és gazdag életében valaha olvasott, látott vagy hallott, s ez elevenen működő szellemének mindig kész, új és meglepő anyagot szolgáltatott. E képessége, párosulva egyéb tulajdonságaival, valósággal mágiikus hatást gyakorolt ismerőseire, ha elemében volt, ha jól érezte magát. Ez az ellenállhatatlan, villanyozó hatás annál meglepőbb volt, mert egyszerű és keresetlen megjelenése alapján nem lehetett gyanítani, hogy mi rejlik benne.

Lelkiismeretes és szorgalmas művész volt, ki hivatását igen komolyan vette. Órákig tartó gyakorlatait el nem engedte, még akkor sem, ha vendégei voltak. Csak ha elvégezte penzumát, vett részt a társalgásban, de akkor csak úgy szípkorkázott eleven elméje. Családját nagyon szerette. Felesége, úgy látszik, a 12 évi távollét alatt szintén meghíggadt. Reményi vele, utolsó amerikai korszaka alatt a legnagyobb egyetértésben élt, gyöngéden gondoskodott róla betegsége alatt, és gyermekei sorsát is szíven viselte.

Testi szervezete, mielőtt utolsó éveiben betegeskedni kezdett, kitűnő volt. Atléta izmai voltak, nem ismerte a fáradtságot. Egyszer Amerikában egy több hónapra terjedő hangversenykörutat tett, ilyen menetrenddel: naponta hangverseny, mindig más és más városban, utána bankett, vasúti utazás; másnap próba, hangverseny, és így tovább. Majdnem ilyen volt utolsó magyarországi hangversenykörútja, 1891-ben is. Akkor én ottbon időztem, és beteges, gyenge szervezetű voltam. Bámultam a 63 éves ember ruganyosságát. A lépcsőn mindig futva haladt, két fokot véve egyszerre. Aludni bármikor és bárhol tudott. Hangverseny előtt néhány órával beült egy karosszékebe, s azt mondta: „Keltsetek fel egy órával a hangverseny előtt.” Azonnal elaludt.

Minden művészi tebenséget és nagyságot – saját szakmájában is – kitörő lelkesedéssel ismert el, nem hogy irigykedett volna. Így

Thomson Césár kápráztató technikája, Sarasate gyönyörű játéka valóságos eksztázisba hozták. Utóbbi 1890-ben hallotta először Londonban. A hangverseny után első dolga volt egy szép virágajándékkal kedveskedni a spanyol mesternek, hogy elragadtatását kifejezze. Sarasate-nak e szokatlan elismerés egy művész társ részéről igen jól esett. Ugyanígy fejezte ki szerencsekívánatait Thomsonnak is, kit 1894-ben hallott először Amerikában. Óriási követelményeket támasztott az igazi művészet tekintetében. Azt vallotta, hogy minél öregebb lesz, s minél tovább balad művészetében, annál inkább érzi, hogy még mindig kell tanulnia, mert bármily egyszerű hangszer is a hegedű, oly bámulatos tőkélyű, de titokzatos találmány. Teljesen még senki sem bódította meg. „The violin is unconquered!” – így fejezte ki meggyőződését.

Abban telt legnagyobb öröme, ha egy általa is elismert nagy művész tetszését tudta megnyerni. Ysayé-vel San Franciscóban találkozott. Ysayé nagyon megszerette Reményit, és bizonyos darabok nagyon tetszettek tőle. Egy alkalommal felkérte, hogy játsszon el neki egy magyar rapszodiát, a leírás után ítélve ez valószínűleg Reményi Rákóczi-átirata volt. Reményi hatalmas tűzzel játszott, benne volt a művészi furorban (szenvedélykitörés), és azon volt, hogy a darab hősieles jellegével basson Ysaye-ra. Ysaye Reményi játéka folyamán mind nagyobb lelkesedésre gerjedt, s midőn a hosszú darab végeztével Reményi letette hegedűjét, Ysaye megölelte, és mindkét felől megcsókolta őt. „Charmant! Magnifique! Bravo!” – így kiáltott egyre-másra, s kijelentette, hogy ezt a fajta muzsikát nincs élő művész, aki Reményinél jobban tudná játszani. Reményi is meg volt indulva, könnyek perregtek le arcára; oly boldog volt, mint egy király, s azt mondta: „Az elismerés ilyen embertől méltó jutalma élete egész munkájának.”

Reményi nagyon szerette Mac Kinley-t, az Egyesült Államok 1897-ben megválasztott elnökét, kivel jó viszonyban volt. Ha Washingtonba jött, rendszerint meglátogatta a Fehér Házban. Egy ilyen alkalommal az elnök megjegyezte, hogy az a szoba, amelyben vannak, a miniszteri szoba („Cabinet Room”). Reményi körülnézett, s így szólt: „Tudja mit, elnök úr. Az Ön kabinetje nem teljes, és az is marad mindaddig, amíg nem alkalmaz egy hegedűst („until you add a fiddler to your body”). – „Jól van – szólt az elnök mosolyog-

va – , de mi célja legyen ezen kibővítésnek?” Reményi választát angol eredetiben adom, mert szójátékai szinte lefordíthatatlanok: „Because, first, I could always produce harmony when became inharmonic. If you found the country financially depressed, I could make notes to relieve you. I could always come to the scratch. In fact I could work the time to suit and pull the strings any way it became necessary.” (Először is, mert mindig harmóniát tudnék teremteni, ha diszharmónia keletkezne. Ha lehangolónak találná az ország pénzügyi helyzetét, tudnék bankjegyeket (másik jelentéssel: hangjegyeket) készíteni, hogy segítsék Önnek. Mindig a helyzet magaslatán állnék. Szóval, mindig időben lazítanék a pórázon (más jelentéssel: a húrokon), vagy fognám feszesebbre, ahogy a szükség kívánja.) Az elnök nevetett, megveregette Reményi vállát, mondván: „Ön kitűnő acquisition (nyereség) lesz. Mibelyt a Kongresszus ismét összeül, és mi megkapjuk a felbatalmazást a kibővítésre, Ön ajánlva lesz erre az állásra.” Midőn Reményi egyszer az Egyesült Államok nyugati részébe utazott, a chicagói vasútállomáson megkérdezte, hogyan juthatna el Illinois államnak egy bizonyos városába. A hivatalnok azt mondta: A „C, B és Q”-val. Reményi zavarba jött, nem tudván, mit ért a hivatalnok ezen betűk alatt. De így felelt: „Akkor én D. A. T. megyek.” Most a tisztviselőn volt a sor zavarba jönni, ami miatt felvilágosítást kért. „Mit jelent ez?” Reményi viszont ezt kérdezte: „Mit értett Ön a C., B. és Q. alatt?” – „Természetesen a Chicago, Burlington és Quincy vasúti vonalat.” – „Úgy? Én pedig azt akartam mondani: (D)ay (A)fter (T)omorrow – (holnap után)”

REMÉNYI EDE SZERZEMÉNYEI

Reményi Ede szerzeményeinek alábbi jegyzékét a rendelkezésemre álló életrajzi források, a Zenészeti Lapok, a Vasárnapi Ujság, stb. alapján állítottam össze. Felhasználtam Julius Fuchs: „Kritik der Tonwerke” című művét is. Megjegyzendő, hogy a műveknek csak egy kis része jelent meg nyomtatásban; legnagyobb része kéziratban maradt meg, s valószínűleg elkallódott. Ha más megjegyzés nincs, akkor az illető mű begedűre van írva, zongorakísérettel.

M a g y a r m ű v e k

– Introduction et marche hongroise
– Magyar himnusz
– Trois morceaux hongrois
– Sok magyar népdalt és táncot átírt, és vannak ilyen jellegű, önálló szerzeményei is. Ezek közül ismereteseek: „Repülj fecském ablakára” és „Ezt a kerek erdőt járom én” –

Eredeti népdalok és csárdások, 3 füzetben zongorára (Kiadta Rózsavölgyi és Társa).

– Eredeti magyar és egy nemzeti táncdal. Ajánlva gróf Wass Emma kisasszonynak windsori emlékül (1859). Kiadta Reményi Károly.

– Esményített magyar nóták.

– Nagy hallgató magyar (Rózsavölgyi és Társa)

– Rákóczi-induló. Átirat.

– Magyar király- (vagy nemzeti) himnusz. Nagy zene- és énekkarra (Mátyás király kolozsvári szobrának leleplezésén akarta bemutatni, de halála miatt tervét nem hajthatta végre.)

– Pastorale és Vigadó. Magyar vonósnégyes.

– Magyar hősi és friss. Magyar vonósnégyes.

– „Déli báb”. Zongorakísérettel.

– Zene Dobsa Lajos „I. István magyar király” című tragédiájának 2. felvonásához (szerelemi románc).

– Schubert „Divertissement á la hongroise”-ának átirata vonósötösrre: violino principale, 1. és 2. hegedű, cselló és bőgő. (Előadták többek közt a 70-es évek közepén, Reményi Antal lakásán: Violino principale-Reményi Ede, 1. hegedű - Plotényi Nándor, cselló - Ruboff, a többiek a Nemzeti Színház operai zenekarának tagjai.

– Paraphrasis Szentirmay Elemér „Csak egy kislány van e világon” című dala felett. Írta 1891-ben.

– Énekbangra, zongorakísérettel megzenésítette Petőfinek, Tompának és Thaly Kálmánnak néhány legnépszerűbb dalát. Ilyenek Petőfinek „Boldog éjjel együtt vagyok rózsámmal” és „Hej! Nekem hát vigasztalást mi sem ad”, valamint Thaly „Hulladozó bársfavirág” című költeményei.

E g y é b m ű v e k

– Ábránd a „Hugenották” dallamai felett (ajánlva a német császárnak).

– Valse noble

– Ábránd a „Sevillai borbély” dallamai felett.

– Liberty Hymn (ajánlva az Egyesült Államoknak).

– Gezinel Hassan halálára

– Egy tragédia

– 2 begedűverseny zenekari kísérettel

– „Nouvelle école de violon” (megjelent Párizsban). Átiratok Field nocturne-jeiből (a többi közt az A-dúr nocturne, melyet „Rózsanocturne”-nek nevezett), számos Chopin-darab, Schubert- és Bach-szerzemények átirata, egy Gregoriánus ének, stb. Ezekkel ki akarta bővíteni a begedűirodalmat. A Chopin-darabok átiratával megelőzte kortársait.

– Habanera (eredeti szerzemény Amerikában)

– Átirat a „Home, sweet home” angol dal felett.

Reményi Ede (Az utolsó, Pesten készült fénykép 1891-ből, „Reményi Ede nagybátyám” felirattal, Reményi Ferenc bagyatekából)

– Choral-téma

– Átiratok Wagner Richard zenedrámáiból (például Elza nászmenete a müncheni Lohengrinből)

– Zene Shakespeare „Mab királyné”-jához (programzene).

– Változatok a „Velencei karnevál” dallamai felett

– Átirat a „Sonnambula” (Alvajáró) ötöse felett

– Török induló. Abdul Aziz Khán szultánnak ajánlva

– Mazurka (Ábránd) zongorára. Kaplótó Treichlinger József műkereskedésében, ára 80 új krajcár.

– Paraphrase de concert Schubert dallamai után. Átirat Schubert „Ständchen”-jéből (esetleg benne foglaltatik a „Nouvelle école de violon”-ban).

Reményi Ede nek ajánlott, vagy számára szerzett művek

– Hans Huber: „Phantaisie”, dem kaiserliche österreichischen Soloviolinisten E. Reményi freundschaftlichst gewidmet. Op 17, g-moll, Für Violine und Pianoforte. Erschienen in Breitkopf und Härtel's Violin-Bibliothek.

– Liszt Ferenc: „Benedictus” a koronázási miséből.

– Liszt Ferenc: „Epitaphium” Reményi Ede esküvője alkalmára.

– Liszt Ferenc: ismeretlen című begedűdarab,

melyet Liszt Reményi Ede második olaszországi útja alkalmával írt, 1864-ben. (Megjegyzés: Lisztet Nikolaus Lenau azonos című verse ihlette a „Die drei Zigeuner” című dal megírására. 1864. május 9-én, Rómában elkészítette a dal hegedű-zongora parafrázisát is, és Reményinek ajánlotta. A hegedű-zongora változat 1869-ben jelent meg Lipcsében. A Hubay-hagyatékban lévő kotta az OSZK zeneműtárában 66.805/a jelzettel található. Utolsó oldalán Liszt kézzel írt bejegyzése és aláírása olvasható: „Ecrit pour Reményi Ede – 9 Mai Rome 64 (Madonna del Rosario) FL” – A bejegyzés egyben utalás arra, hogy Liszt Rómában, a „Madonna del Rosario” kolostorban lakott.)

– George Clutsam: *hegedűverseny*

– Thomas Ludomir: *Gyászinduló Reményi Ede temetésére.*

EMLÉKEZÉSELM NAGYBÁTYÁMRA

Befejezésül annak a beszédnek lerövidített változatát ismertetjük, amit Reményi Ferenc ezredes, Reményi Ede unokaöccse, a Reményi Ede születésének 100. évfordulóján, 1928. december 8-án Miskolcon megrendezett, ünnepi megemlékezés alkalmával elmondott.

Amikor Reményi Ede 1876-ban Párizsba költözött, én csak 8 éves voltam. Ennélfogva azon időből egyáltalán nincsenek reá vonatkozó emlékeim, mert csak akkor kezdtem zeneoktatásban részesülni. Egy zenélésre azonban mégis emlékszem, amely kisebb fajta forradalmat okozott abban a bérházban, ahol laktunk. Nagybátyám ugyanis átírta vonósötösre Schubertnek, a most 100 éve elhalt nagy zeneköltőnek „Divertissement á la hongroise” című nagybecsű művét, melyből a 100 év előtti magyar zene híven, és érdekes műformába öntve csendül ki. (Éppen ezért becsülte nagyra nagybátyám.) A próbákat szüleim lakásán tartották. A művész játszotta a violino principale-t, az 1. hegedűt pedig Plotényi Nándor, az ő egyetlen tanítványa és hű kísérője másfél évtizeden át. Nagybátyámnak nemcsak rendkívül éles és finom, u.n. abszolút hallása volt, hanem különösen érzékeny volt a ritmika iránt. Márpedig, a jelzett darabban elegendő számmal fordulnak elő ritmikai nehézségek, különösen a 3. tételben. Ezek a részek eleinte sebogy sem mentek az ő tetszése szerint. Ilyenkor indulatosan nagyokat dobbantott zömök, erős lábával a padlóra, hogy az csak úgy remegett. Az alattunk lakó bérlők megijedtek, azt hitték, hogy földrengés van. Azután rájöttek a dobbanások okára, kiszaladtak a folyosóra, és hangosan szitkozódtak. Azt hiszem, panaszt is emeltek, mert nem csak a „Divertissement á la hongroise”, de Schubert és Reményi Ede összes szerzeményei kedvéért

sem akarták elszenvedni, hogy a mennyezet a fejükre essék.

1882-ben atyám a fiumei haditengerészeti Akadémiába adott, úgy vélvén, hogy az jó pálya lesz nekem. A zenére ugyanis, melyre 7 évig tanítottam – az elemi ismereteket Plotényitől nyertem –, nem lévén annyi tebenségem, hogy művész lehettem volna. A fiumei Akadémiában 4 évet töltöttem. Rengeteget kellett tanulnom, nyáron mi növendékek az Adrián és a Földközi tengeren gyakorló utazásokat végeztünk, ritkán kerültem szabadságra baza, és így keveset ballottam külföldre távozott nagybátyámról. Csak annyit tudtam, hogy már elbagyta Amerikát is, és egzotikus világrészeken kalandozik: Ausztráliában, Kelet-Ázsiában és ki tudja, még hol?

Az Akadémiát mint tengerészeti hadapród elvégezvén, 1886 nyarán kéthavi szabadságot kaptam. Atyám, jutalmul a sikeresen végzett tanulmányokért, utazni vitt Franciaországba és Svájcba. Hadd lássam előbb a szárazföldet, mielőtt megkezdem pályámat az óceán vizein. Első állomásunk Párizs volt. Itt meglátogattuk Ede bácsi családját. Ő ugyanis 1878-ban, mikor eltávozott Európából, otthagytta családját, mely feleségéből és két ikergyermekéből állott, akik ez időben 13 évesek voltak. Elég szűkös viszonyok közt találtuk őket egy külvárosi lakásban. Jobb sorsuk lett volna, ha 1878-ban, mikor nagybátyám elbagyta Párizst, hazajöttek volna Magyarországra. Azonban az asszony nem akarta Párizst elhagyni, mert ott mégis többet tudhatott meg világljáró férjéről, mint nálunk. Egy cabinet de lecture-be (hírlapolvasó terem) szokott elmenni, ahová angol, amerikai és mindenféle egyéb külföldi újságok jártak, amelyekben itt-ott mégis talált hírt arról, hogy hol jár a férje. Ede bácsi ugyanis, bár igen szellemes levélíró volt, nem szeretett levelet írni. Levelet tehát ritkán kapott az asszony, pénzt még ritkábban, úgyhogy olykor igen megszorult. A gyermekeket persze azért iskoláztatta valamelyik párizsi iskolában. Nem is tudtak azok más nyelven, mint franciául, hiszen három éves korukban bagyták el Magyarországot. A két ikergyermek szépen fejlődött, Adrienne bájos szőke lányka volt, Tibor pedig komoly, elgondolkozó fiúcska. Atyám, hogy egy kis mulatságot szerezzen nekik, elvitte a gyerekeket a Hyppodrom nevű cirkuszbá, melynek mutatványai nagyon mulattatták őket. Igen hálásak voltak érte szegények.

Párizsból Beaumanoirba mentünk, hogy Plotényit látogassuk meg. Ő ugyanis 1878-ban megnősült, elvevén Mac Alister Eugéniát. A Mac Alister család akkor egészségi szempontból a zord Skócia helyett az enyhe égbajlatú Touraine-t választotta lakhelyül, és Tours mellett, Beaumanoirban élt, egy kastélyban. Itt lakott a fiatal pár is, apró gyer-

meikkel együtt. Néhány igen kellemes napot töltvén Mac Alisterék és Plotényiek körében, mely időzés főleg zenével – de kirándulásokkal is a közeli régi kastélyokhoz – telt el, Svájcban át visszatértünk Budapestre.

Szeptemberben megkezdtem első, nagy tengerentúli utazásomat, és pedig a „Saida” nevű vitorlás fregattán. Az utazás 13 hónapi tartott. Útvonala a következő volt: Pólából elindulva, a Földközi tenger nyugati medencéjén át, Gibraltárnál ki az Atlanti óceánra, Madeira, a Cap Verdi szigetek, Brazíliának három kikötője, azután Tristan da Cunha szigetének érintésével, át a Dél-Atlanti óceánon, Fokvárosba. Innét Durbanba vitorlázunk, ahol elbagyunk Dél-Afrikát, hogy az Indiai óceánba behajózva fölkeressük Mauritius szigetét. 1887 május 23-án vetettünk borgonyt a sziget fővárosának, Port Louisnak kikötőjében. A sziget híres tropikus szépségéről, és azok előtt, akik olvasták Bernardin de Saint-Pierre „Paul et Virginie” című, idillikus szerelmi történetét, mely itt játszódott le, nem ismeretlen. Szerettem volna megérkezésünk után mindjárt partra szállni, azonban őrszolgálatban lévén, aznap még nem mehettem, csak néhány kadettársam. Midőn éjjel ezek a hajóra visszajöttek, megleptek azzal, hogy nevemet utcai falragaszokon látták. Egyikük le is másolta a plakátot, amely így szólt:

„Concert Reményi,

*Samedi, 16 Avril á 8 heures du soir
avec le gracieux concours de Mme. Boisseuil
Baron et M. Edouard Mathe.”*

Ez a plakát eszembe juttatta, hogy nagybátyám már évek óta kóborol egzotikus országokban. Íme tehát, ide is eljutott! Most az a kérdés izgatott, vajon itt van-e még? Milyen regényes lett volna nagybátyámmal itt, az Indiai óceán közepén találkozni, miután 11 évvel ezelőtt, Pesten láttam utoljára! Sajnos, a következő napokon arról értesültem, hogy ő április vége felé – két és fél havi időzés után – elbagyta a szigetet, és Dél-Afrikában folytatta útját. De ha nem is találkoztam az alkalmommal nagybátyámmal, azért valamit hátrahagyott számomra: a hírnevét. Ez tényleg kitűnő ajánlólevél volt Mauritius szigetének társaságában, és hozzájárult ahhoz, hogy időzésem élvezetes és érdekes legyen. Mauritius szigete azelőtt francia gyarmat volt. Tőlük az angolok vették el 1810 körül. A franciák azért nem vándoroltak ki, és még most is a fehér elemnek egy tekintélyes részét teszik. A „Saida” törzskara mind a két elemmel, mely akkor még ellenséges lábón élt egymással, érintkezésbe lépett. A franciákkal Monsieur Sumére útján jutottunk érintkezésbe, aki az ottani hajómendencék igazgatója volt. A hajónkra jött, hogy azt, mint szakember, megtekintse. Az előzőkeny fogadtatás, melyben a „Saidá”-n részesült, arra indította,

hogy estélyt rendezzen bázában, a mi tiszteletünkre. Meg volt hívva mintegy 10 fiatal, francia kreol hölgy, akikkel csakhamar a legélénkebb csevegés alakult ki. Volt alkalom csengő kacagásukat ballani, mert a mi furcsa francia kiejtésünk, szavaknak elcserélése, félreértések folyvást nevetésre ingerelték őket. Rajtunk volt azonban a sor nevetni, amikor átadtuk névjegyünket, és elolvastattuk velük neveinket. Egzotikus hangzású nevet kapott ily módon egyikünk-másikunk. Nagyon csodálkoztam tehát, hogy az enyémet folyékonyan, és nem túlságosan rossz kiejtéssel olvasták el. Látszott, hogy jól ismerik ezt a nevet. Rögtön meg is kérdezték, hogy rokona vagyok-e a hasonnevű hegedűművészeknek? Mikor igenlően feleltem, körülfogtak, és mindenki tudott róla valami érdekeset beszélni. Februárban jött ide, egyenesen a Fülöp szigetéről, és annyira tetszett neki Mauritius, meg az itteni társaság, hogy április végéig időzött itt. Port Louisban és Curepipe-ban többször fellépett, és mindig elragadta közönségét mély érzésű, majd tüzes játékaival. A hölgyek nézete szerint „il est le plus grand violoniste du monde” (ő a világ legnagyobb hegedűművésze). Az is ropantul tetszett nekik, hogy magyar ember létére úgy beszél franciául, mintha Párizsban született volna. A szelleme is egészen franciás, ötletes, eleven, élces. Monsieur Sumère, a bázisgazda megmutatta a művész dedikált fényképét, melyet emlékül hagyott nála.

Egy napon Pampelmousse-ba rándultam ki. Ez a helység nem messze fekszik Port Louistól, és botanikus kertjéről híres. Bemutatkoztam a kert igazgatójának, aki a legnagyobb előzenyességgel kalauzolt a rendkívül terjedelmes és érdekes kertben, mely nem teszi a tudományos rendezettség benyomását, hanem egy gyönyörű parkét, amelyben művészi szempontokból csoportosítva megtaláljuk a tropikus növényvilág legszebb és legérdekesebb fajait. És valami sajátos, idillikus hangulat ömlik végig e csodaszép kertben; Saint-Pierre fantáziája nélkül is bukolikus regényjeleket képzelhetünk el benne. Nem is csodálkoztam hát azon, hogy – az igazgató elbeszélése szerint –, Ede nagybátyám, ki annyira szerette a természet szépségét is, és annyira képes volt hatásából művészi hangulatot meríteni, itt léte idején majdnem naponta kijött a kertbe. Az estéli órákat szerette itt töl-

Reményi Ferenc 55 éves korában. Makoldy rajza, Kőszeg, 1923. augusztus 10. A kép alján Makoldyné Némethy Ella világhírű operaénekesnő köszöni meg a kiváló zongorakíséretet

teni. Olykor elhozta magával hegedűjét, és a természet hatása alatt méla ábrándokat rögtönzött. A direktor rajongott Ede bácsiért, és művészetét igen nagyra becsülte. Négy évvel később, vagyis 1891. újév táján szabadságot kaptam. Akkor már főhadnagyi rangban lévő tengerésziszt voltam. Haza-utazván Pestre, hófűvás következtében kétszer is megakadt az utazásom. Csaknem három napi utazás után megtörve, és a velőig átfázuva érkeztem Pestre. Néhány nap múlva bélygyulladással ágyamra dőltem, és hat hétig fekiülnöm kellett. Ezen időbe esett nagybátyám megérkezése. Miután végül teljes 3 évet töltött Dél-Afrikában, nem fejezte be teljesen földköri utazását – terve volt ugyanis eredetileg, hogy Afrikából átkel Dél-Amerikába –, mert úgy látszik, mégis csak honvágyat kapott. Európát is, családját is már 12 éve nem látta. 1890. május végén felszállt tehát Fokvárosban egy gőzhajóra, amely őt Londonba vitte. Onnét Párizsba ment, s visszatért családjához. Miután fél évig Angliában hangversenyezett – főleg atyám indítására –, még egyszer hazajött Magyarországra, hogy bejárja 60-as, 70-es évekbeli ünnepeltetésének helyeit. Atyámmal érkezett, aki Bécsig elébe ment. Miután a pályaudvaron bízatosan fogadták, egyenesen lakásunkra hajtatott, mert Ede bácsi egyelőre, míg családjá-

utána nem jött, nálunk szállott meg. Már az előszobából ballottam mély, érces hangját, józú nevetését, eleven beszédjét. Mikor belépett betegszobámba, figyelmesen reám nézett, aztán mosolyogva így szólított meg. „Hát te vagy a jövő magyar admirális? Sose ballottam még, hogy az admirálisok betegek is szoktak lenni!” Egy pár percig még élcelődött velem, aztán ment a szomszéd szobába, mely vendégszobául szolgált. Pibenni nem volt ideje, már jöttek régi ismerősei és barátai, és megkezdődött a koncert-turné üzleti megszervezése és lebonyolítása. Szóval nagy sürgés-forgás keletkezett a különben oly csendes bázisunkban, és ekkor láttam először, hogy mennyi sugár összpotosul egy ilyen nagy tebenség és híresség személyében. Állapotom csakhamar annyira javult, hogy minden ténykedését figyelemmel kísérhettem. Engem már a művész nagybácsi alakja, megjelenése, és sajátos szelleme is érdekelt és megkapott. A közepesen valamivel alacsonyabb alak volt, atléta izmokkal és karokkal,

ujjai rövidek és vastagok voltak, és mindig csodálkoztam, hogy tud ezekkel – különösen a diszkanban (magas fekvésekben), hol a hangok igen közel vannak egymáshoz –, olyan finom, majd édesen zengő, majd tüzesen harsogó hangokat, és oly magasan fejlett technikát kifejteni. Feje kerek volt; nagy homloka még nagyobbnak tűnt fel, mert koponyája majdnem kopasz volt, csak hátul, és balántékain volt egy kevés haj. Arca teljesen simára volt beretválva. Ha hozzávesszük, hogy otthon rendszerint térdig érő, hosszú, fekete bársonykabátot szokott viselni, igen sok gombbal és állig csukva, mely ruhadarab hasonlított a reverendához, akkor hibetű, hogy sokan papnak nézték. Azonban ha beszélt, azonnal a sokat látott, minden művészetben otthonos, szellemdús világfit ismertük fel benne. Élmények, adomák, szellemes mondások, élcek egymás begyénbátán tolongtak elő, emlékképekkel rendkívül gazdagon megrakott lelkéből. 63 éves volt már, de kedélye üde, naiv, csaknem mint egy gyermeké. Sajátos humora volt, mely még a beszélgetés során felmerülő, legkomolyabb tárgyakat is áttörte. Folyvást több nyelven beszélt, leveleit is így írta. Őt nyelven tökéletesen beszélt, oly helyes kiejtéssel, mintha valamennyit az anyatejjel szívta volna be. Ami leginkább meglepett, hogy magyar beszédén

a legkisebb idegenszerűség sem érződött. A legmélyebb benyomást azonban akkor kellette bennem, ha begedűjén játszott, mégpedig ottthon, kis meghitt körben, vagy olyan közönség előtt, melyből kiérezte, hogy lelkesen hallgatják. Ilyenkor szabadjára engedte fantáziáját és egészen egyéni felfogását; a kantilénában mély, poétikus érzés jutott kifejezésre, a gyors, figurázott részekben erőteljes ritmika és elragadó lendület. Ottthon játszva, fel és alá járt a szobában, olykor édesen mosolyogva; ha tűzbe jött, szeme csak úgy szórt a villámot, sugárzott belőle az istenadta tehetség. Látszott egész lényén, hogy biztos a dolgában, hogy bivatott uralkodó a saját birodalmában.

Február végén már szabad volt felkelnem; többször végighallgattam a próbákat, miket nálunk Bodóval, egy igen ügyes, fiatal pianistával – kit kísérőjeként szerződtettek – tartott. A Mendelssohn-koncerten kívül, melyet legtöbb hangversenyén játszott, próbálták már Godard „Concerto romantique”-jét, mely második budapesti hangversenyére volt kitűzve. Ez egy igen patetikus, szellemes, ritmikájában felette kényes zenemű. Volt mit izzadni szegény Bodónak! Nagybátyám nem tűrte meg a legkisebb ritmikai egyenetlenséget sem, különösen a finále végén, amikor a begedű és a zongora különféle ritmikával játszik, folyvást indulatosan dobbantott a lábával a padlón, ami eszembe juttatta a gyermekkori dobbantásokat, amikor a „Divertissement”-t próbálták.

Mikor felépültem, próbálgattam megint zongorázni. Egyszer-másszor Ede bácsi előtt is merészelttem játszani. Az első alkalommal figyelmesen hallgatott, azután ezt mondta: „Nem tudom, hogy milyen admirális lesz belőled, de azt tudom, hogy jó zenész lettél volna.” De nem hagyta megjegyzések nélkül játékomat, s előadás dolgában ezekből többet tanultam, mint két év alatt a zenedében, az én öreg Zapf tanáromtól. Egy ilyen zenei oktatója élénken eszemben maradt. Chopin E-dúrban írt, gyönyörű Étude-jét játszottam neki, az előírt Lento ma non troppo tempóban. Ő rögtön félbeszakított, mondván, hogy a bevezető és befejező részt Liszt Adagio játszotta, akitől ő ezt sokszor hallotta, amikor 1853-54-ben Weimarban Liszt tanítványa volt. Elővette begedűjét, és eljátszotta rajta az Étude melódiáját egészen lassan; a darab jellege ezzel teljesen megváltozott, és pedig a javára. A középső, figurás részt szabad gyorsabban játszani, tette hozzá nagybátyám. Végül így jellemezte a darabot: „Ez olyan zenemű, amilyenhez hasonlót senki sem írt, Chopin maga sem. Mintha csak a Mars bohgyóról szállt volna alá a földre egy zeneszerző,

Reményi Ferenc ezredes (festmény)

aki itt megírta ezt az egy darabot, azután ismét fölszállt a Marsra.” Ilyen markáns képekkel tudta magát kifejezni.

Budapestnek a lefolyt 15 év alatti rohamos, szinte amerikai fejlődése meglepte ugyan, de az ő szeme, mely a művészi széphez minden téren hozzá volt szokva, észrevette, hogy a fejlődés csak kvantitatív, és nem kvalitatív. „Budapestnek nincs stílusa, mondta nekem egyszer séta közben, minden ház másféle. Stílusi zagyalék az egész.”

Második budapesti hangversenyén, amely április 1-én volt, én is meghallgathattam már. Két órával a hangverseny előtt beleült egy magas támlájú karosszékebe, s azt mondta: „Most hagyjatok aludni, egy óra múlva keltsetek fel.” És rögvést el is szenderült. Bámulatos idegei voltak. Reám a begedű amúgy is sokkal jobban hat, mint a zongora. Két okból voltam tehát elragadtatva a hangversenyén. Leginkább mély érzéssel telített játékaival hatott, és nem bírtam eléggé csodálkozni, hogy ez a 63 éves ember, aki 18 éves kora óta járja a világot, és megszámlálhatatlanul sokszor lépett begedűjével az álla alatt a nyilvánosság elé, nem gépiesen játszik, hanem minden alkalommal fellelkesül saját játékán, ami szuggesztív erővel gyűjtja meg a lelkesedés lángját a hallgatóban is.

Mielőtt bevonultam Pólába, még egyszer-másszor láttam őt, és Párizsból utána jött családját. Mielőtt elutazott, hogy végképp Amerikában telepedjék le, nem feledkezett meg rólam sem, és igen meleg üdvözlötlet küldött utánam Pólába. Elutazása után megint megszűntek a hírek róla. Egész váratlanul azonban, nem sokára alkalmam nyílt, a 80-as években végzett földközi utazásának nyomaira találni a messze Keleten. 1892 december közepén ugyanis a „Kaiserin Elisabeth” cirkálóra rendeltek, amely hadibajon Ferenc Ferdinánd trónörökös főherceg vezette földközi útjának Japánig terjedő részét. E hajó egyik tisztje voltam. December közepén, Triesztből elindulva, a Szeuezi-csatornán, a

Vörös tengeren és az Indiai óceánon át Kelet-Indiába érkeztünk. Bombayban a főherceg partra szállt, és két és fél hónapig utazott az ország belsejében. Ezalatt mi a bajóval megkerültük Elő-Indiának félszigetét, és kikötöttünk Calcuttában, ahol egy hónapig időztünk, várakozván a főhercegre.

Él Calcuttában egy igen nevezetes hindu ember, kinek teljes címe Radsa Sir Sourindro Mobun Tákúr (megjegyzés: mi Rabindranath Tagore néven ismerjük). Radsa azt jelenti, hogy király; valamikor lehetett is Bengálban egy kis királysága, de ez megszűnt. Visszavonulva élt most Calcuttában, ahol teljesen a tudománynak és a művészetnek szentelte működését. Világszerte híres tudósa volt a hindu drámának és

zenének, melyről értékes műveket írt angol nyelven is, hogy a hindu művészetnek e két ágát megértesse a Nyugattal. Kiváltképpen nagy zenész. Van palotájában külön hindu zenekara, maga is zeneszerző, és híres a hangszergyűjteménye, mely egybefoglalja a rendkívül sokféle indiai hangszert. Ő nem különíti el magát a Nyugattól, sőt igen szívesen megvendégeli a Calcuttában járó idegen hajók tisztikarait, akiknek egy estély keretében be szokta mutatni a bengál zene termékeit. Azonban mi elestünk ettől, mert a főherceg Elő-India belsejében végzett körutazása folyamán már Calcuttát is érintette volt, mely alkalommal a Radsa az ő tiszteletére fényes zeneestélyt rendezett. De én nem akartam elmulasztani az alkalmat, hogy vele megismerkedjem, annál kevésbé, mert megtudtam, hogy nagybátyám – amikor 1885 vagy 86-ban világkörüli utazása folyamán hosszabb időt töltött Calcuttában is – megismerkedett a Radsával, és gyakran járt hozzá zenélni és zenét hallgatni. Feltételeztem, hogy nagybátyám emlékét felelevenítve, a Radsa engemet is szívesen fog fogadni. Konzulunk útján kérdést intéztetem hozzá tehát, hogy elfogadja-e látogatásomat? A válasz igenlő volt.

A meghatározott órában díszbe öltözve, kocsiban elindultam, és a város egy félreeső utcájában rá is akadtam a radsának Pathuriagatha Rads Bati hosszú nevű, de kicsiny palotájára. Az európai szabású épület képéhez kevésbé illett a teátrális, ó-ind fegyverzetbe bújtatott, sisakos, pajzsos és kardos kapuőr. Előkerült egy livrés kapus is, azután egy babu-féle ember (így nevezik a modern, európai műveltségű indiai férfiakat), aki nevéjegyemet átvéve, elkalauszolt az emeleten lévő fogadószobába. Az emeleten ismét egy fantasztikusan öltözött ör ödöngött, aki előttem nagy csörömpölve tisztelgett. A fogadóterem semmiképpen nem mutatta, hogy indiai fejedelme beillett volna akármelyik európai

előkelő ember házába. Szemtanúk bizony-
sága szerint vannak azonban a palotában
indiai ízléssel berendezett helyiségek is, érté-
kes művészi tárgyakkal. Kisvártatva belépett
a radsa. Alacsony termetű, éltes, egyszerű és
szerény külsejű ember volt, fekete tógába öl-
tözve. Szívélyesen és fesztelenül üdvözölt. Be-
vezetésül – a Keleten lévén – nébány bókot
mondtam, felemlítvén, hogy nem akartam
Calcuttából távozni anélkül, hogy annak leg-
nevezetesebb hindu emberét, már mint a
radsát, látni meg nem kísérlettem volna. A
radsa szerényen tiltakozott, hogy ő olyan na-
gyon híres ember volna, és csekély tevékeny-
sége ennyi elismerést érdemelne.

Ezután Indiára került a szó. Elmondtam
neki, hogy ami keveset eddig Indiából láttam,
az rendkívüli módon érdekel, sejtem, hogy
Indiának több ezer éves, igen fejlett művé-
szete van, melyet értékelni idegennek igen
nehéz. A radsa feleletében kifejté, hogy min-
den erejével rajta van, miszerint, hazájának
zenéjét, táncát és drámáját a Nyugattal
megismertesse. Majd művész nagybátyámra
került a szó. Hollétéről kérdezősködött a
radsa, és igen érdekelte közlésem, hogy
hosszú, földközi útját bevégezvén, ismét
Európában időzött, és Magyarországon talál-
koztam vele. Aztán a radsa beszélt a művész
calcuttai időzéséről, mondván, hogy igen
gyakran zenéltek együtt. Örömmel emlékezett
a nyugati zenéssel kötött ismeretségére. Egy
asztalkáról egy fényképet vett le, nagybá-
tyámé volt; az arckép fölül angolul ez az aján-
lás volt írva: „A hindu zenekirálynak egy
magyar hegedős-dalos.” Az utóbbi szó helyén
egy azonos értelmű indiai szó állott. „Igen
kedves emlékem” – tette hozzá a radsa.

A szokásos 15 perc bőven letelvén, búcsú-
tam. „Ha viszontlátja nagybátyját, tisztele-
tem” – szölt búcsúzásnál a radsa, miközben
a lépcsőig elkísért. Amint lementem, újlag
csörömpölő tisztelgés hangzott fent és lent.
Már a kocsiiban ültem, és indulni készültem,
midőn nagy sietve utánam jött egy szolga, és
egy nagy csomó könyvet nyújtott át. „A radsa
küldi emlékül” – mondá. A zenekirály művei
voltak.

Március végén megérkezett a főherceg, befe-
jezvé rendkívül érdekes utazását az ország
belsejében, és ismét hajónkra szállt. Singa-
pore-t érintve Batáviába (Djakartának,
Indonézia fővárosának holland neve) hajóz-
tunk most. Ez nemcsak Jáva szigetének,
hanem egyszersmind az egész Holland-
Indiai gyarmatbirodalomnak is főbelye. Itt kö-
rülbelül két betet töltöttünk, amelynek nagy
részét a főherceg vadászatokra szánta a szí-
get belsejében, és déli részén. Itt ugyanis vad
állapotban él még a mi szarvasmarhánk őse,
amelyet a malájok bantengnek neveznek. Mi,
a hajó tisztjei ezalatt meglátogattuk a para-
dicsomi szépségű szigetnek egyes, Batáviától

nem túl távol eső nevezetességeit, és élénk tár-
sadméletet éltünk Batáviában. Az itteni
holland emberek igen vendégszeretőek. Így a
helyőrség tisztikarának „Concordia” nevű
egylete a mi törzskarunk tiszteletére fényes
bált rendezett. Én a bál alkalmából várat-
lanul három, itt élő magyar emberrel ismer-
kedtem meg. Az egyik Karácsony Árpád volt,
egy vállalkozó szellemű ember, aki idekerül-
vén, tekintélyes társadalmi állást szerzett
magának. Úgy szintén dr. Réthi és felesége is,
akik mindketten mint igen keresett fogorvosok
működtek Batáviában. A Réthi házaspárnak
villája volt Batáviának egyik európai ne-
gyedében, melyet Weltevredennek neveztek.
Itt igazi magyar vendégszeretettel fogadtak, a
köztük töltött esték utazásom legszebb em-
lékeihez tartoznak.

Nagybátyám nagy utazása folyamán,
Ausztráliából jövet hosszabb időt töltött
Jáva szigetén. Akkor ismerkedtem meg Kará-
csonnyal, mint lelkes magyar emberrel, és
ők ketten szoros és szívélyes viszonyba
léptek egymással. Karácsony megmutatta
nagybátyám arcképét, melyet emlékebe
kapott tőle. „Látja, ezt a képet nagy becsben
tartom – mondá –, mert életemnek egy
igen szép időszakát juttatja eszembe. Igen
megkedvelt az öreg úr, egész titlété alatt vele
kellett lennem. Nagyon megszerette a szép
szigetet, és a jó embereket, akik lakják. De
ők is viszont szerették őt. Abová csak jött,
összesereglettek az európaiak, meg a
malájok is. Hát bizony ritkán jön ide
művész ember. És azután olyanféle zenét itt
nem hallani soha, mert ő nemcsak
általános jellegű műveket adott elő, hanem
ha jó kedvében volt, eljátszotta a messzi
magyar baza egy-egy szép dalát is.”

„És tetszett-e a magyar zene az itteni embe-
reknek, értették-e? – kérdém Karácsonytól.
„Hogy értették-e? Mindenkinék kicsordult a
könyny a szeméből.”

Karácsony érdekes adomákat tudott mesélni
művész barátjáról. Utóbbi, bejárva az egész
világot, tudta becsülni a nagy nemzetek
kiváló tulajdonságait, de azért ha kellett, kar-
dot rántott a mi szülőhazánk becsületéért is.
Egyszer egy batáviái hölgy, ki mellesleg híres
szépség volt, bele akart kötni. „Mondja csak
Reményi – kérdé őt –, igaz-e, hogy a ma-
gyar nyelvet idegen ember nem tudja meg-
tanulni, olyan nehéz és csúnya?” – „Nagysá-
gos asszonyom – felelé a művész –, hogy
szép-e, meg hogy nehéz-e a magyar nyelv, azt
nem tudom megmondani. Azonban nálunk
Magyarországon azt tartja a nép, hogy az
angyalok magyarul beszélnek. Ennélfogva
azt hiszem, kegyed igen hamar megtanulna
magyarul.”

Az emberek itt nincsenek hozzászokva a
badakozás ilyen lovagias módjához. A bók
letőri az irónia nyilbégvét. A hölgy le volt

**Reményi Ferenc, a Reményi-életrajz írója, felesé-
gével. (Reményi Ferenc alapfokú zenei tanulmá-
nyait Plotényi Nándornál végezte)**

fűzve, s minthogy a párbeszéd társaságban
történt, lángvörös lett a szegyetől.

Ezek személyes emlékeim nagybátyámról. A
nagy utazás után már ritkán hallottam róla.
Csak annyit tudtam, hogy az Egyesült Álla-
mokban él. Váratlanul jött a hír, hogy 1898.
május 15-én San Franciscóban, hangverseny
közben, hegedűjével a kezében, szívészélbűdés
következtében, a pódiumon szörnyet halt.
Utóbb tudtam meg, hogy halálát – miként
költőbajtársa, Petőfi a szabadságharcban –,
többször is megjósolta; érezte, hogy élte utolsó
napjait járni fogja a világot, hegedűjével a
kezében, és a művészi küzdelem színterén, a
dobogón fogja bevégezni pályáját, mint
abogy Petőfi a fegyverek harcában végezte
azt be.

Egy amerikai író nagybátyámat meteorhoz
hasonlította, mely fényes pályában kóvályog-
va a föld körül, egyszerre csak végérvényesen
eltűnt a messzi Nyugaton, a Csendes óceán
partján. A new-yorki magyar kolónia elho-
zatta hűlt tetemét New-Yorkba, és fényes
gyászpompá keretében temették el. A magyar-
országi magyarok azonban teljesen me-
feledkeztek róla, s a new-yorkiak felbívására:
vigyék baza azt a magyar művészt, aki ha-
zájáért annyit áldozott, s annak annyi dicső-
séget szerzett, visszhang itt nem keletkezett.
De a mi szép ünnepünk mégis azt bizonyítja,
hogy emléke nem ment teljesen feledésbe, és
azt legalábbis szülővárosa, Miskolc, a Lévy
József Közművelődési Egyesület, a Petőfi Tár-
saság, és a Zeneakadémia megörökítették.

Közreadta: Rakos Miklós